

Marc Timmermans

JOUW LEVEN

EEN MEESTERWERK

Klassieke tips voor moderne mensen

uitgeverij
Betsaida
's-Hertogenbosch

Inleiding

Ik geef het toe. Het is een ambitieuze titel: *Jouw leven een meesterwerk*. Laat ik dan maar meteen duidelijk zijn. Ik wil op geen enkele manier pretenderen dat ik in de komende bladzijden het definitieve recept voor een goed en succesvol leven zal aanbieden. Is de titel dan misschien misleidend? Had ik niet beter een andere titel gekozen, wat zakelijker of neutraler? Wat de titel wil bewerken is dat de lezer zich aangespoord voelt om het te gaan proberen. Om te gaan proberen goed te leven, van het leven iets goeds te maken, iets moois, misschien wel een meesterwerk.

De titel heb ik ook niet helemaal zelf bedacht, moet ik eerlijk bekennen. Het komt uit een zinnetje dat paus Leo XIV uitsprak bij de heiligverklaring van Pier Giorgio Frassati en Carlo Acutis op 7 september 2025.¹ Hij geeft hiermee aan dat het mogelijk is om vooruitgang te boeken in het leven. Dat het mogelijk is om beter te gaan leven, en daardoor hopelijk een beter mens te worden. Het Latijnse woord voor heiligverklaring is *canonizatio*. Dit betekent letterlijk: als voorbeeld (*canon*) dienen. Misschien voelen we ons erg klein ten opzichte van dergelijke ‘voorbeeldige’ mensen. De gedachte is echter niet een exacte kopie te worden van heiligen of een specifieke heilige, maar ons op te trekken aan hun voorbeeld, te proberen op onze manier en in ons leven een

¹ Leo XIV, *Homilie bij de heiligverklaring van Pier Giorgio Frassati en Carlo Acutis*, 7 september 2025. ‘*I nuovi santi diventano così un ‘invito’, rivolto specialmente ai giovani, “a non sciupare la vita, ma a orientarla verso l’alto e a farne un capolavoro”.*’ (De nieuwe heiligen worden zo een ‘uitnodiging’, vooral gericht tot jongeren, ‘om het leven niet te verspillen, maar het naar boven te richten en er een meesterwerk van te maken’).

weg af te leggen. Ook heiligen zijn niet volmaakt. Ze hebben hun best gedaan. Ook zij hebben geprobeerd een goed leven te leiden en het is hun gelukt. Een *Meesterwerk* word je alleen met hulp van de Meester, met de hulp van zijn genade, zijn barmhartigheid en de kracht van zijn Heilige Geest.

De keuze voor deze titel is ook gekozen omdat ik wil vermijden dat het woord 'deugd' zou afschrikken. Ja, laat ik het in alle eerlijkheid ook maar meteen zeggen: dit boek gaat over deugden en deugden hebben niet overal een goede faam. Dit is ten onrechte. Wie de moeite neemt zich te verdiepen in de geschiedenis van dit concept, vanaf het prille begin in de Antieke Oudheid tot aan de hernieuwde belangstelling voor de deugden in de laatste decennia, zal ontdekken dat er niets saais is aan deugden of deugdzaam leven, dat het niet stoffig is of ouderwets. Integendeel, deugden zijn uitdagend en nodigen uit om het avontuur aan te gaan.

Vandaar de ondertitel: *Klassieke tips voor moderne mensen*. Want in het eeuwenoude onderricht over de deugden gaat veel wijsheid schuil en daar kunnen wij nu nog steeds ons voordeel mee doen. We gaan in het eerste deel van dit boek luisteren naar de belangrijkste vertegenwoordigers uit de Oudheid, leden van het keurkorps der Griekse filosofen. Vooral Plato en Aristoteles zullen onze aandacht vragen. Zij zijn het voornaamste fundament waarop de denkers in het Westen na hen zich hebben gebaseerd. Het voornaamste fundament, maar niet het enige.

Doorslaggevend voor de vruchtbaarheid van de deugdenethiek in het christelijke Westen is de wijze waarop de filosofen en theologen in de eerste eeuwen van onze jaartelling de rijkdom van de Griekse en Romeinse filosofie hebben weten te integreren in de nieuwe christelijke cultuur. Deze cultuur is in de eerste plaats een Bijbelse cultuur. De centrale thema's van het christelijke geloof: de scheppings- en verlossingsleer, de menswording van Christus en zijn verrijzenis, vormen de basis voor de theologie. De Griekse religieuze mythologie staat hier ver van af. Op geen enkele manier

zal het christendom zich laten inspireren door de mythologie met haar antropomorfe goden en al haar geweld.

Maar als het gaat om de regels van het goede leven, het goede burgerschap, als het gaat om het leren meester te zijn van eigen leven, dan biedt de rijkdom van met name de Griekse filosofie denkkaders waarbinnen de christelijke boodschap past alsof het zo bedoeld was. De deugden zijn een uitstekend voorbeeld hiervan. Het zal zeker ook geholpen hebben dat we de deugden reeds in de Heilige Schrift vinden en niet alleen het begrip van de voortreffelijkheid (*aretè*), waarvoor de Grieken al sinds Homerus grote bewondering koesterden.

De kardinale deugden, voor het eerst geformuleerd door Plato, vinden we als zodanig terug in het Bijbelboek Wijsheid. De theologale deugden, waarover Paulus in de 1e Korintiërsbrief gewag maakt, zijn weliswaar een volledig christelijke uitvinding en christelijk van inhoud, maar bouwen wat de vorm betreft voort op de klassieke gedachte van deugd en opbouw van de menselijke persoon.

De christelijke integratie en inculturatie van de deugden zal haar hoogtepunt vinden in het werk van de 13^e-eeuwse filosoof en theoloog Thomas van Aquino. De aloude deugdenleer vormt de kern van zijn morele visie, die als vertrekpunt heeft het verlangen naar geluk, wat samenvalt met de roeping tot de eeuwige gelukzaligheid in God. Steunend op Gods genade en de gaven van de Heilige Geest kan de mens aan die roeping beantwoorden door de deugden te beoefenen. Met Thomas sluiten wij ook het historische overzicht af.

In het tweede deel wordt kort aangestipt hoe het met de deugden na Thomas 'is vergaan'. Niet goed, kan ik vast melden. Belangrijker is het om te zien hoe in de tweede helft van de 20^e eeuw meerdere pogingen worden ondernomen om een positieve visie op de mens, zijn handelen en de opbouw van zijn persoon te ontwikkelen. Ten dele betekent dit de terugkeer van de deugden in

'I can only answer the question "What am I to do?"
if I can answer the prior question
"Of what story or stories do I find myself a part?"'

Alisdair MacIntyre¹

¹ A. MacIntyre, *After Virtue. A Study in Moral Theory*, London, Duckworth, 1981, p. 216. 'Ik kan de vraag "Wat moet ik doen?" alleen beantwoorden als ik eerst de voorafgaande vraag kan beantwoorden: "Van welk verhaal of welke verhalen maak ik deel uit?"'

DEEL I

DEUGDEN, EEN HISTORISCHE REIS

In dit eerste deel willen we een beknopt historisch overzicht bieden van de manier waarop deugden zijn begrepen en toegepast op het menselijk leven en handelen. We beginnen met een eerste presentatie van de zeven klassieke deugden om vervolgens vanaf Homerus, via Plato en Aristoteles, de Heilige Schrift en de kerkvaders te komen tot Thomas van Aquino, die in zekere zin de bekroning vormt van dit historische proces. Dit historische overzicht heeft tot doel te laten zien dat het nadenken over het menselijke handelen en de morele groei van de menselijke persoon behoort tot het erfgoed van de mensheid. Deugden zijn geen christelijke uitvinding, maar zijn geworteld in een lange traditie. Die traditie, voeg ik er meteen aan toe, is die van de westerse beschaving. In dit boek vindt u geen beschrijving van een deugdenleer zoals die in andere beschavingen voorkomt. Die is er wel, in een hele eigen unieke variant op hetzelfde thema, maar die laten wij hier buiten beschouwing.¹

Het is altijd verhelderend om de betekenis van een woord en zijn herkomst (en eventuele verwantschap met woorden in andere talen) nader te bekijken. Het blijkt zeker de moeite waard om de etymologie van de verschillende woorden waarmee *deugd* wordt aangegeven nader te bestuderen, uitgaande van het Nederlandse 'deugd', het Griekse ἀρετή (*aretè*) en het Latijnse *virtus*.

¹ Denken we hierbij vooral aan de 'wijzen uit het oosten': Boeddha (563-483 v.Chr.); Confucius (551-479 v.Chr.); Lao Tzu (6e eeuw v.Chr.).

Het Middelnederlandse woord 'doge(n)t' (deugd) is verwant met het Oudhoogduitse *tugund* en het Oud-Engelse woord *duguð*. De etymologie van het Nederlandse woord 'deugd' is afgeleid van het werkwoord 'deugen', wat goed, geschikt of bruikbaar zijn kan betekenen. Bijvoorbeeld in de zin: '*Of ic ten wapenen noch dūge*', vertaald: 'of ik nog goed ben in de wapens' (ca. 1210-1240).²

In hedendaags Nederlands gebruiken we deze betekenis nog steeds. 'Hij deugt nergens voor' of, afgeleid hiervan, bijvoorbeeld van een kind: 'wat is het toch een deugniet'. We vinden verwante woorden in allerlei Germaanse en Indo-Germaanse talen, zoals *tugcanein* (*tugchanein*) in het Grieks, waar het bij Homerus al trefpen (o.a. van een pijl), bereiken of verkrijgen kan betekenen. In al die talen heeft het (werk)woord de connotatie van passend, goed, geschikt, 'zoals het moet' of 'zoals het de bedoeling is'.

Het Griekse woord voor deugd, *aretè*, dat centraal staat in de deugdenethiek van Aristoteles, heeft de connotatie van 'bewonderd worden', 'aangenaam gevonden worden'. Het is een eigenschap wat op een positieve manier in het oog springt en waardering krijgt.

We vinden het woord ook terug in het Grieks van het Nieuwe Testament.

Doet daarom uw uiterste best om uw geloof te voeden met deugd (*aretèn*), de deugd (*aretèi*) met kennis, de kennis met zelfbeheersing, de zelfbeheersing met standvastigheid, de standvastigheid met godsvrucht, de godsvrucht met broederlijke liefde, en de broederlijke genegenheid met liefde voor allen.

(2 Petr 1,5)

De werkwoordsvorm van *aretè*, *areskô*, betekent plezieren of behagen. In de apostolische geschriften, met name bij Paulus en Petrus, gaat het meestal om het behagen van God en het juist niet

² Vgl. www.etymologiebank.nl/trefwoord/deugen. Website geconsulteerd op 20 augustus 2025.

willen behagen van mensen.³ Hiermee wordt bedoeld dat we geen deugdzzaam leven leiden om van mensen beloning te ontvangen, menselijk loon, maar om God te behagen en van Hem het eeuwig leven te verkrijgen. Toch klinkt op sommige plekken ook door dat we juist door een deugdzzaam leven onze verkondiging bevestigen. Ons leven moet een getuigenis zijn van rechtschapenheid, eerlijkheid en oprechte naastenliefde, zoals in het citaat hierboven uit de Tweede Brief van Petrus. Deugdzzaamheid draagt bij aan de geloofwaardigheid van onze woorden. Paulus gaat in de Romeinenbrief nog een stapje verder als hij deugdzzaamheid gelijkstelt met zelfgave:

Wij die bij de sterken horen, hebben de plicht de gevoeligheid van de zwakken te ontzien, zonder rekening te houden met onszelf (letterlijk: zonder onszelf te behagen – *areskein*). Laat ieder van ons bedacht zijn op het welzijn en de stichting van zijn naaste (letterlijk: laat ieder van ons de naaste behagen – *aresketô* – voor zijn welzijn en zijn stichting. (Rom 15,1-2)

Dit laatste citaat van Paulus brengt de betekenis van het Griekse *aretê* al dicht in de buurt van het Latijnse woord voor deugd: *virtus*. Deugdzzaamheid is hier in de eerste plaats een teken van kracht.

Het woord *virtus*, waar het Franse *vertu*, het Italiaans *virtù*, maar ook het Engelse *virtue* van afstammen, heeft die connotatie. Cicero geeft in zijn *Tusculaanse gesprekken* een heldere duiding: ‘*Appelata est enim a viro virtus: viri autem propria maxime est fortitudo*’, ofwel: ‘de term *virtus* komt van het woord dat man (*vir*) betekent: de voornaamste kwaliteit van de man is kracht.’⁴ Een ander woord wat van *virtus* is afgeleid, is *virtuoos*. Iemand is virtuoos als hij er-

³ Bijv. Gal 1,10: ‘Tracht ik nu de mensen te winnen of God? Zoek ik soms de gunst (*areskein*) van de mensen? Als ik nog de gunst van mensen zocht (*èreskon*), zou ik geen dienaar van Christus zijn.’

⁴ M.T. Cicero, *Tusculanae disputationes*, I, XI, 18. Uit het jaar 45 v.Chr.